

THEMAONDERZOEK
KWALITEITSVOLLE KLEUTERPARTICIPATIE
ELKE DAG KWALITEITSVOL KLEUTERONDERWIJS TELT!
INFORMATIE VOOR SCHOLEN

VLAAMSE ONDERWIJSINSPECTIE
 Hendrik Consciencegebouw
 Koning Albert II-laan 15 - 1210 Brussel
 02 553 88 50
www.onderwijsinspectie.be

Inhoud

1	Inhoudelijke uitwerking	2
1.1	Context en opdracht.....	2
1.2	Uitgangspunten, onderzoeksdoelen en onderzoeksvragen	2
1.3	Concept en hefbomen kwaliteitsvolle kleuterparticipatie	3
1.4	Concretisering hefbomen kwaliteitsvolle kleuterparticipatie	5
1.5	Onderzoeksmethode	6
2	Overzicht bijlagen	8
	Bijlage 4.1: Samenvattend A4'tje onderzoek kleuterparticipatie	8
	Bijlage 4.2: Visuele voorstelling kwaliteitsvolle kleuterparticipatie.....	8
	Bijlage 4.3: Visuele voorstelling hefbomen en bepalende factoren	8
	Bijlage 4.4: Factsheet kwaliteitsvolle kleuterparticipatie	8

1 Inhoudelijke uitwerking

1.1 Context en opdracht

Om scholen te blijven sensibiliseren en om een zicht te krijgen op de inspanningen van scholen inzake kleuterparticipatie, maakte de minister, in het Actieplan Kleuterparticipatie, een afspraak met de onderwijsinspectie "om gedurende een jaar het thema kleuterparticipatie in de scope te zetten bij de individuele schooldoorlichtingen en het thema op te nemen in een van de volgende Onderwijspiegels".

Ingeschreven in Actieplan 'Elke dag Kleuteronderwijs telt' (dec.2016, Actie 4.8)

Sinds het jaar van de kleuter (2007-2008), staat kleuterparticipatie hoog op de agenda van het Vlaams onderwijsbeleid. Bovendien staat het bevorderen van kleuterparticipatie sinds dat schooljaar ook verwoord als een opdracht voor alle basisscholen in het decreet basisonderwijs:

Elke school in het gewoon basisonderwijs voert een zorg- en gelijke onderwijskansenbeleid met het oog op de optimale leer- en ontwikkelingskansen van alle leerlingen. Binnen de haar toegekende omkadering zorgt de school voor:

1. *De coördinatie van alle zorg- en gelijke onderwijskanseninitiatieven op het niveau van de school en in voorkomend geval afstemming met het beleid ter zake van de scholengemeenschap.*
2. *Het ondersteunen van het handelen van het onderwijzend personeel;*
3. *Het begeleiden van leerlingen;*
4. *De bevordering van de kleuterparticipatie.*

Decreet basisonderwijs, artikel 157 septies

1.2 Uitgangspunten, onderzoeksdoelen en onderzoeksvragen

UITGANGSPUNTEN

Heel wat instellingen wijzen erop en onderzoeksrapporten zijn het er roerend over eens: deelname aan onderwijs op vroege leeftijd verkleint de kans op schoolse achterstand en vergroot de kans op gekwalificeerd uitstromen. Op vroege leeftijd participeren aan onderwijs heeft daarnaast ook nog eens positieve effecten op sociaal gedrag (delen, samenwerken, empathie), zelfregulatie (bijv. autonoom werken) en leermogelijkheden. (Actieplan kleuterparticipatie, 2016 p. 2)

In het eindrapport kleuterparticipatie verwijst het Departement Onderwijs naar recent internationaal onderzoek (PISA, PIRLS, EPPSE) dat eveneens een positief verband aantoonde tussen een vroege deelname aan kwaliteitsvol kleuteronderwijs en later schoolsucces. (Eindrapport: Onderzoek naar kleuterparticipatie, 2016 p. 10)

Vlaanderen kent een sterk uitgebouwd kleuteronderwijs. Het aandeel van in een Vlaamse school ingeschreven kleuters ligt heel hoog en ook de aanwezigheidsgraad van deze kleuters is hoog. Volgens gegevens uit het kwantitatief onderzoek van het Departement, 2016 kent het Vlaams kleuteronderwijs een participatiegraad van 98,7%. (schooljaar 2015-2016) Recente cijfers van Agodi bevestigen dit positief beeld.

Ondanks deze positieve cijfers weten we dat er nog steeds kleuters zijn die niet of onvoldoende naar school gaan. In veel gevallen gaat het hier over kleuters uit kwetsbare gezinnen die net baat vinden bij een voldoende aanwezigheid.

In het eindrapport wordt gesteld dat ook de kwaliteit van ons kleuteronderwijs goed is. In de onderwijspiegels 2018 rapporteert de onderwijsinspectie dat 80% van de scholen met kleuteronderwijs een gunstig onderwijskundig advies kreeg in de loop van de doorlichtingen van september 2012 tot en met juni 2017. (Onderwijspiegels 2018, p.48-49)

Minister Crevits blijft inzetten op een sterk kleuteronderwijs en op een hoge participatiegraad, om daardoor niet alleen de schoolse achterstand en de ongekwalificeerde uitstroom verder terug te dringen, maar ook om de kennis van het Nederlands te versterken. Het Actieplan Kleuterparticipatie wil bovenstaande doelstellingen mee helpen realiseren.

ONDERZOEKSDOELEN

Met dit onderzoek wensen we tegemoet te komen aan volgende verwachtingen:

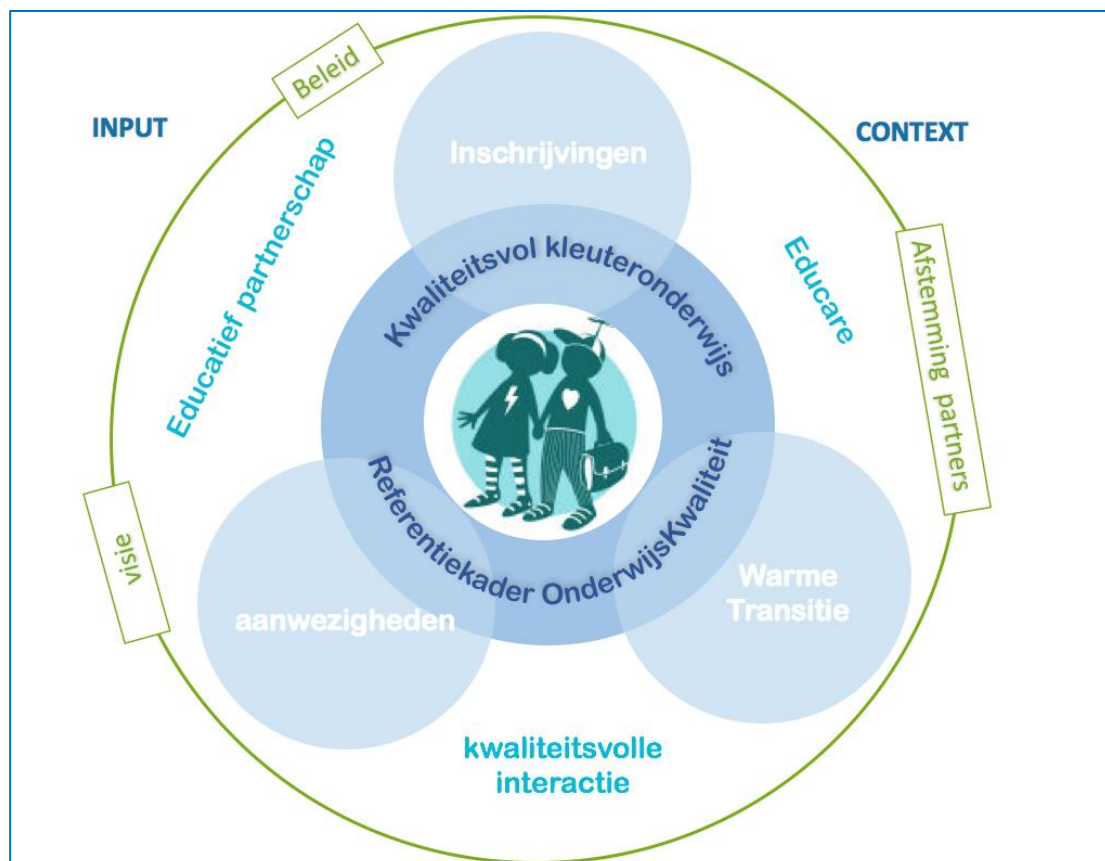
1. Scholen voor gewoon en buitengewoon basisonderwijs op een duurzame wijze **sensibiliseren** om een beleid uit te werken gericht op het bevorderen van kleuterparticipatie.
2. De kwaliteitsontwikkeling van het kleuteronderwijs blijven **stimuleren** met aandacht voor de aanwezig diversiteit.
3. **Rapporteren** over voorbeelden van goede praktijk van kwaliteitsvolle kleuterparticipatie als een mogelijke inspiratiebron voor kleuterafdelingen.
4. **Aanbevelingen** formuleren in verband met kwaliteitsvolle kleuterparticipatie.

ONDERZOEKSVRAGEN:

1. In welke mate beantwoordt de kwaliteit van het kleuteronderwijs in de onderzochte scholen aan de verwachtingen van de overheid?
2. Hoe geven Vlaamse basisscholen invulling aan hun decretale opdracht i.v.m. kleuterparticipatie?

1.3 Concept en hefboomen kwaliteitsvolle kleuterparticipatie

In het onderzoek van het Departement Onderwijs en Vorming werd kleuterparticipatie beschreven vanuit een kwantitatieve benadering van aantal ingeschreven kleuters en hun aantal dagen aanwezigheid. In **ons onderzoek**, benaderen we kleuterparticipatie ook vanuit de inspanningen die scholen leveren om kwaliteitsvol kleuteronderwijs te realiseren: **kwaliteitsvolle kleuterparticipatie**.

Visuele voorstelling kwaliteitsvolle kleuterparticipatie

DRIE DIMENSIES VAN KLEUTERPARTICIPATIE

We bekijken kleuterparticipatie vanuit drie dimensies: inschrijvingen, aanwezigheden en warme transitie. We omschrijven deze dimensies vanuit het perspectief van de school als volgt:

- **Inschrijvingen:** de inspanningen van het schoolteam om in samenwerking met andere partners zoveel mogelijk kleuters toe te leiden naar het kleuteronderwijs.
- **Aanwezigheden:** de inspanningen van het schoolteam om kleuters te stimuleren (tijdig) aanwezig te zijn op school om zo de aanwezigheidsgraad van kleuters te verhogen.
- **Warme transitie:** de inspanningen van het schoolteam om de overgang te versoepelen tussen gezin, opvanginitiatieven en school om zo een naadloze overgang te bewerkstelligen vanuit de thuissituatie of opvanginitiatief naar het kleuteronderwijs.

Het verhogen van de participatie aan het kleuteronderwijs is een waardevol doel. Een voorwaarde evenwel is dat het gaat over het deelnemen aan kwaliteitsvol kleuteronderwijs. Onderwijs van lage of matige kwaliteit kan immers zelfs een negatieve invloed hebben op de ontwikkeling van kleuters (eindrapport, 2016 p. 13) en belemmerend werken voor de gelijke onderwijskansen. Met het begrip kwaliteitsvol kleuteronderwijs bedoelen we kleuteronderwijs dat voldoet aan de minimale gemeenschappelijke verwachtingen zoals ze beschreven staan in het referentiekader onderwijskwaliteit.

Als variabelen om een **kwaliteitsvolle kleuterparticipatie** te onderzoeken, nemen we een aantal van de hefbomen op uit het literatuuronderzoek en uit het kwalitatief onderzoek van het Departement Onderwijs (2016). Sommige situeren zich eerder op uitvoeringsniveau, andere op beleidsniveau.

HEFBOMEN KWALITEITSVOLLE KLEUTERPARTICIPATIE OP UITVOERINGSNIVEAU:

- **Educare:** de inspanningen van het schoolteam om in functie van de ontwikkelingsleeftijd een evenwichtige verhouding te vinden tussen onderwijs en (ver)zorg(ende) activiteiten en om (ver)zorg(ende) activiteiten te benutten voor het nastreven van onderwijsdoelen en vice versa.
- **Kwaliteitsvolle interactie:** de inspanningen van het schoolteam om doelgericht de kwaliteit en de kwantiteit van de interacties met en tussen de kleuters te bevorderen.
- **Educatief partnerschap:** de inspanningen van het schoolteam om een wederkerige, gelijkwaardige relatie op te bouwen met (groot)ouders en/of opvoeders met als gemeenschappelijk doel de ontwikkeling van kleuters te bevorderen. Omgaan met kansarmoede en diversiteit zijn hierbij een intrinsiek aspect.

HEFBOMEN KWALITEITSVOLLE KLEUTERPARTICIPATIE OP BELEIDSNIVEAU:

- **Visie:** de inspanningen van het schoolbeleid om een visie te ontwikkelen over kwaliteitsvolle kleuterparticipatie met alle actoren en deze uit te dragen en te realiseren tot op de klasvloer.
- **Beleid:** de inspanningen van het schoolbeleid om een preventief en curatief beleid te voeren rond de drie dimensies van kleuterparticipatie (inschrijvingen, aanwezigheden en warme overgang) en rond de belangrijke hefbomen voor een kwaliteitsvolle kleuterparticipatie. (educare, kwaliteitsvolle interactie en educatief partnerschap)
- **Afstemming partners:** de inspanningen van het schoolbeleid om te participeren aan netwerken en het uitbouwen van samenwerkingsverbanden met het oog op het bevorderen van kleuterparticipatie in het algemeen en in de eigen onderwijsinstelling in het bijzonder. (o.a. afstemming met het lokale overlegplatform, scholengemeenschap, brugfiguren, CLB, gemeente, kinderopvang, OCMW ...)

CONTEXT EN INPUT IN RELATIE TOT BELEID

Het beleid en de initiatieven die scholen nemen in verband met kleuterparticipatie worden mee bepaald door de input (kenmerken kleuters, leraren en ouders) en de specifieke context (socio-economische en andere kenmerken van het werkgebied, infrastructuur, financiële middelen, regelgeving, ...) van de school.

1.4 Concretisering hefboomen kwaliteitsvolle kleuterparticipatie

De verschillende hefboomen geven een algemene invulling aan kwaliteitsvolle kleuterparticipatie. Voor de uitvoering van het onderzoek verfijnen we deze hefboomen in een aantal bepalende factoren en aspecten van kwaliteitsvolle kleuterparticipatie. We baseren ons hiervoor op verschillende bronnen¹.

Bij de **hefboom educare** beschrijven we of de **infrastructuur** voldoende is afgestemd op de psychosociale en fysieke behoeften van de kleuters. We bekijken hoe de **balans en interactie** is tussen **zorg- en onderwijsnoden**. We doen dit door na te gaan hoe leraren rituelen, routines en buitenklasactiviteiten benutten, hoe de breng- en haalmomenten verlopen en wat de rol en de positie van de kinderverzorger is binnen de kleuter-afdeling. Het **welbevinden** van de (jongste) kleuters vormt een goede indicator voor deze hefboom.

De **hefboom kwaliteitsvolle interactie** concretiseren we door de bepalende factoren: **warmerelaties**, **rijke taal** en **executieve functies**. Deze factoren kunnen we uiteraard niet los zien van elkaar. Kruisbestuiving leidt tot vruchtbare resultaten (project: 'kleine kinderen, grote kansen', KBS 2016-2018). Bepalende factoren voor warme relaties zijn de laagdrempeligheid, het verbindend en positief karakter ervan. Rijke taal vatten we door zowel de kwantiteit als de kwaliteit van de talige interactie maar ook door het benutten van de meer-taligheid. Kwaliteitsvolle interacties kunnen de ontwikkeling van executieve functies bij kleuters positief beïnvloeden. Verschillende elementen zoals impulscontrole, het ontwikkelen van het werkgeheugen, cognitieve flexibiliteit en emotieregulatie spelen hierbij een rol.

We kiezen bewust voor de **hefboom educatief partnerschap** (in plaats van ouderbetrokkenheid) omdat de bepalende factoren **wederkerigheid** en **gelijkwaardigheid** hierbij sterker in de verf gezet worden. We bekijken hierbij o.a. in welke mate ouders als volwaardige, bevoorrechte partners worden erkend. Daarnaast nemen we ook het **onthalend** karakter mee van de school: we bekijken onder meer of er een signaalgevoeligheid voor kansarmoede en of de school toegankelijk is voor alle kleuters?

Informatiegeletterdheid, **diversiteitsbeleid** en het **bevorderen van kleuterparticipatie** zijn de drie bepalende factoren voor de **hefboom beleid**. Aspecten hierbij zijn het benutten van data over inschrijvingen en aanwezigheden, het beschikken over een reflectief vermogen om initiatieven en acties rond kleuterparticipatie te borgen dan wel bij te sturen. Juist omwille van de link tussen kleuterparticipatie en kansarmoede vormen omgaan met kansarmoede en diversiteit een belangrijk gegeven. Een belangrijk aspect van het diversiteitsbeleid is dan ook horizonverruiming.

De **hefboom visie** vatten we in de bepalende factoren **schooleigen** en **specifiek** en **gedragen**. Een schooleigen en specifieke visie houdt rekening met de input en de context van de school en is transparant. Een aspect van een gedragen visie is dat ze zichtbaar is in de schoolwerking.

Kleuterparticipatie is geen opdracht van de school alleen. Vele actoren over verschillende beleidsniveaus en beleidsdomeinen heen nemen een rol op in het kader van kleuterparticipatie. Samenwerking is noodzakelijk omwille van de gedeelde verantwoordelijkheid. De **hefboom afstemming partners** duidt op het belang hiervan. We bekijken hierbij de samenwerking met de partners zoals **CLB**, **scholengemeenschap** en andere **lokale actoren** die actief zijn met betrekking tot kleuterparticipatie. We bekijken zowel de samenwerkingsverbanden an sich als de impact van deze samenwerkingsverbanden (verbredend en verdiepend).

¹ We baseerden ons onder meer op volgende bronnen:

- Project 'Kleine kinderen, grote kansen', KBS – Kind & Gezin, 2016-2018 (www.grotekansen.be)
- Conceptualisations of education and care, doctoraatsonderzoek Katrien Van Laere, promotor prof.dr. Michel Vandenbroeck, Ugent – VBJK, 2016
- Meten en Monitoren van de pedagogische kwaliteit van kinderopvang van baby's en peuters, Kind & Gezin, 2014 (<https://www.kindengezin.be/img/pedagogische-raamwerk.pdf>)

Kwaliteitsvolle kleuterparticipatie

Bepalende factoren

Om het begrip kwaliteitsvolle kleuterparticipatie verder nauwkeurig te definiëren, beschreven we **zes hefboomen** die we verfijnd hebben in **zestien bepalende factoren** (zie visuele voorstelling hierboven). Bij de uitwerking ervan vertrokken we van het referentiekader voor onderwijskwaliteit.

1.5 Onderzoeksmethode

We verzamelen data over kwaliteitsvolle kleuterparticipatie op twee manieren:

- Via de reguliere doorlichtingen
- Via focusgroepen

DE REGULIERE DOORLICHTINGEN

We beoordelen tijdens elke doorlichting de kwaliteit en de kwaliteitsontwikkeling van het onderwijs in de kleuterafdeling. Gedurende schooljaar 2018-2019 zetten we in het kleuteronderwijs **het thema 'kleuterparticipatie'** explicieter in de kijker.

In het tweede trimester zorgen we voor een registratie van onze specifieke bevindingen met betrekking tot kwaliteitsvolle kleuterparticipatie. We schalen een aantal bepalende factoren op beleids- en uitvoeringsniveau in en koppelen er een conclusie aan. Op basis van deze gegevens publiceren we in de loop van het schooljaar 2019-2020 een thematisch onderzoeksrapport.

Elke doorlichting bestaat uit twee types onderzoeken: het systeemonderzoek en het substantief onderzoek.

Het **stelselonderzoek** is gericht op de kwaliteitsontwikkeling van de instelling. Daarbinnen onderzoeken we het bestaan van een strategisch beleid en een gedragen visie rond kwaliteitsvolle kleuterparticipatie, rekening houdend met de input en context kenmerken van de school. We gaan ook de afspraken en maatregelen

na die een cyclische en systematische kwaliteitszorg vormgeven. Via gesprekken en documentenanalyse verzamelen we bijvoorbeeld informatie over de wijze waarop de school data verzamelt en deze analyseert m.b.t. kleuterparticipatie. We gaan eveneens na of dergelijke analyses aanleiding geven tot het bijsturen of het borgen van het huidig beleid inzake kleuterparticipatie.

Het **substantief onderzoek** is gericht op het nagaan van de doeltreffendheid van bestaande acties en maatregelen met effect tot op de klasvloer. Aan de hand van observaties, gesprekken en documentanalyse verwerven we inzichten over de wijze waarop scholen acties ondernemen met het oog op het verhogen van een kwaliteitsvolle participatie van de kleuters aan het onderwijs waarbij we specifiek inzoomen op educatief partnerschap, educare en rijke interacties.

FOCUSGROEPEN

Na afloop van het onderzoek tijdens de doorlichtingen organiseren we focusgroepen om verder in te zoomen op de onderzoeksresultaten en goede praktijken in kaart te brengen.

2 Overzicht bijlagen

[Bijlage 4.1: Samenvattend A4'tje onderzoek kleuterparticipatie](#)

[Bijlage 4.2: Visuele voorstelling kwaliteitsvolle kleuterparticipatie](#)

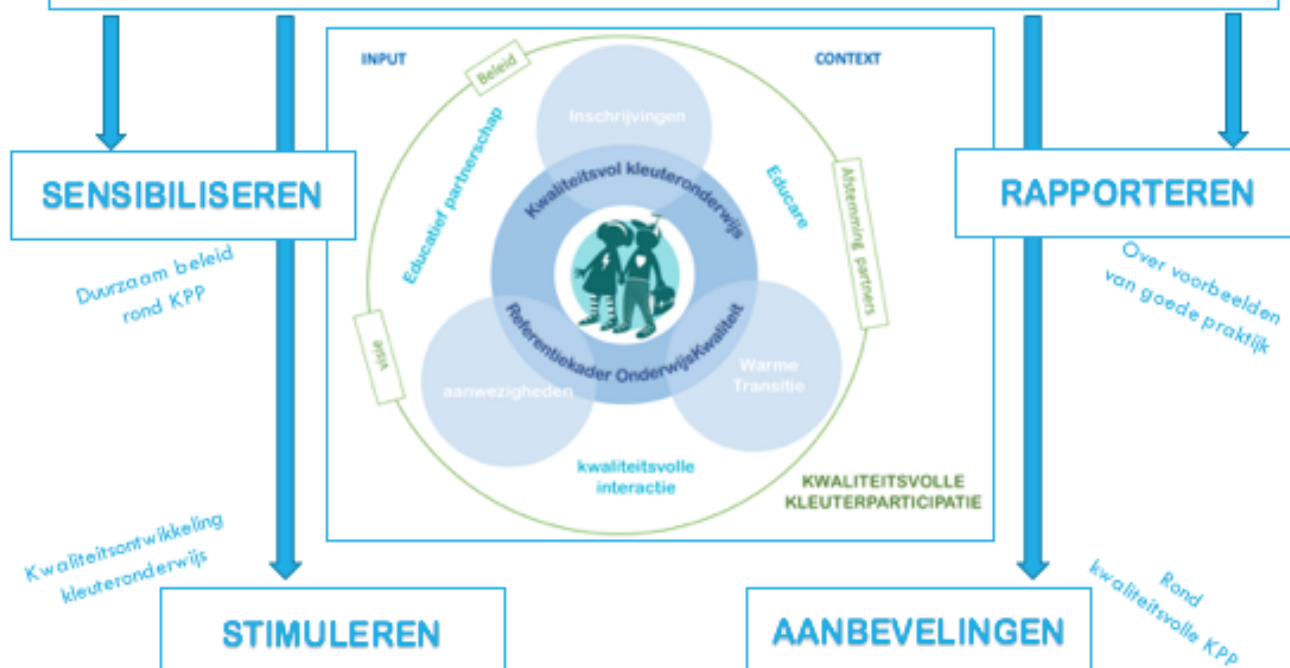
[Bijlage 4.3: Visuele voorstelling hefbomen en bepalende factoren](#)

[Bijlage 4.4: Factsheet kwaliteitsvolle kleuterparticipatie](#)

KLEUTERPARTICIPATIE (KPP) – EEN SAMENVATTEND A4-TJE

Opdracht

Gedurende één schooljaar het thema kleuterparticipatie in de scope zetten bij de individuele doorlichtingen en het thema opnemen in één van de volgende onderwijsspiegels

Onderzoeksvragen

In welke mate beantwoordt de kwaliteit van het kleuteronderwijs in de onderzochte scholen aan de verwachtingen?

Hoe geven Vlaamse basisscholen invulling aan hun decretale opdracht rond kleuterparticipatie?

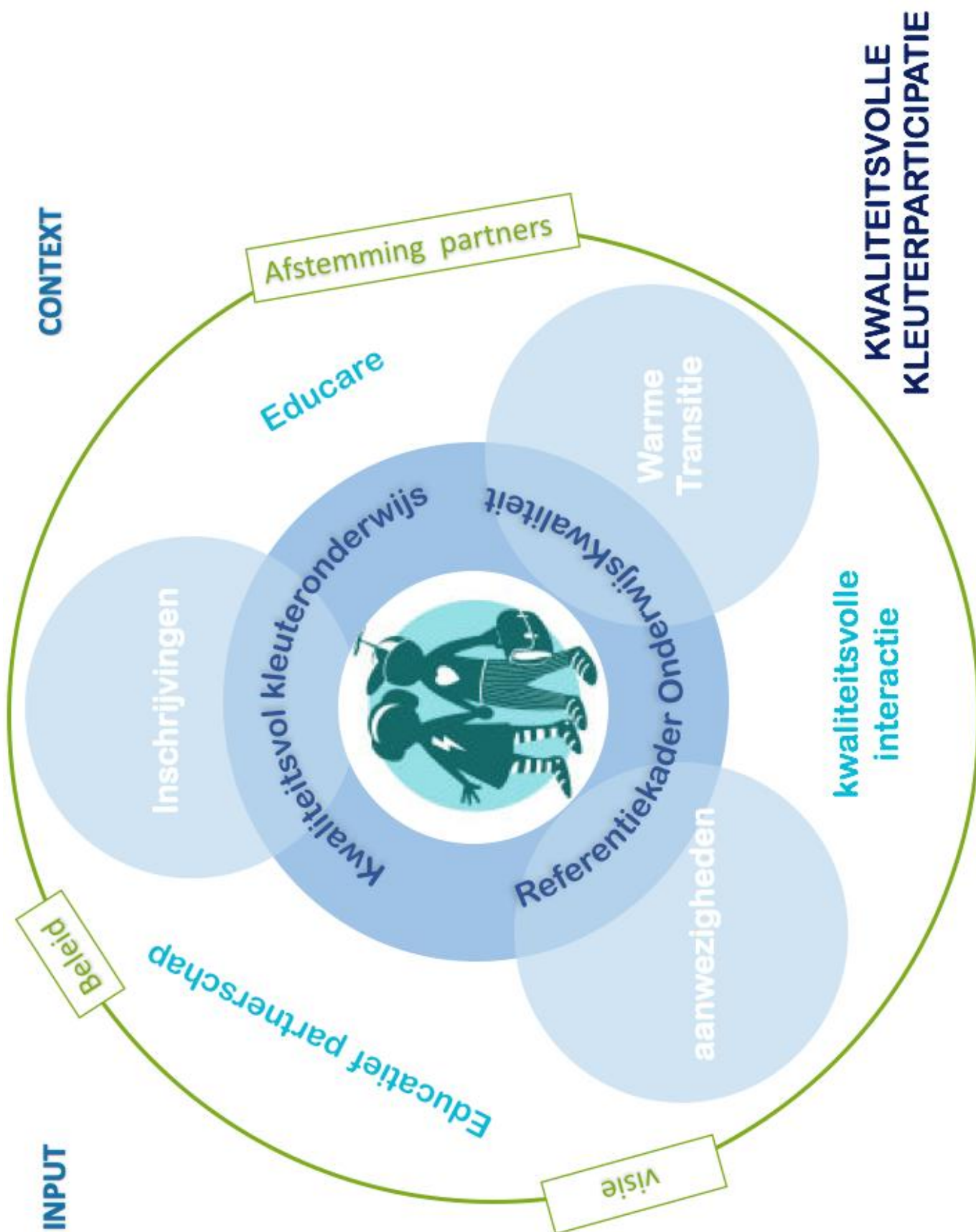
Data verzameling via

Effect voor de eigen organisatie

DUURZAME AANDACHT VOOR KWALITEITSVOLLE KLEUTERPARTICIPATIE
INTEGRATIE IN DOORLICHTINGSMETHODIEK INSPECTIE 2.0

ONDERZOEK KLEUTERPARTICIPATIE – ELKE DAG KLEUTERONDERWIJS TELT ... |

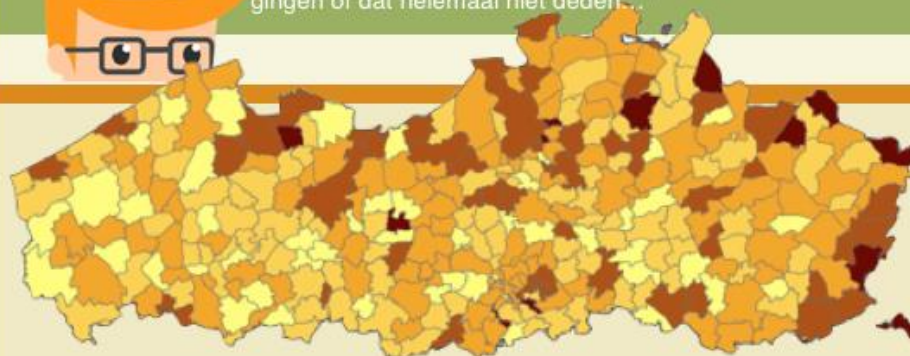
KWALITEITSVOLLE KLEUTERPARTICIPATIE

factsheet

PISA 2012-onderzoek

"Leerlingen die als jong kind meer dan 1 jaar naar de kleuterschool gingen, scoren op 15 -jarige leeftijd duidelijk beter dan leerlingen die slechts 1 jaar naar de kleuterschool gingen of dat helemaal niet deden..."

onvoldoende aanwezig

- 3 tot 7 %
- 7 tot 10%
- 10 tot 12%
- 12% tot 15%
- meer dan 15%

